

УДК 378.091.12.011.3-051:62/64

Дрозденко Н.М., Долгополова О.В.

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті запропоновано основні етапи та можливі шляхи формування професійних компетенцій майбутніх учителів технологій. Наведено перелік умов формування професійних компетенцій, виділених вітчизняними та зарубіжними науковцями (визначеність переліку професійних компетенцій, сучасна предметна матеріальна база, відповідне навчальній дисципліні дидактичне і методичне забезпечення, позитивний психолого-педагогічний клімат, предметно-спрямована мотивація й стимулювання активної діяльності майбутніх учителів, поетапність навчання) та здійснено їх аналіз.

Ключові слова: професійні компетенції, умови формування, підходи, принципи, засоби, методи, діагностика.

Постановка проблеми. В українському суспільстві на сьогодні найактуальнішим залишається питання про конкурентоспроможність спеціалістів в умовах ринкової економіки, стрімких технологічних змін, глобалізації суспільства. На нашу думку, успіх вирішення даної проблеми безпосередньо залежить від працівників освітньої сфери, бо саме від професійних компетенцій учителя залежить формування конкурентоздатності, ключових компетентностей учнів, їх спроможності увійти у світовий глобальний простір.

Ми вважаємо, що удосконалення рівня професійної компетентності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів – один із основних напрямів реформування сучасної системи освіти. Головний нормативно-правовий документ Міністерства освіти і науки України свідчить: "Педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру" [5, п. 1 статті 56]. Саме тому на сучасному етапі модернізації системи освіти й виховання в Україні особливої гостроти й актуальності набувають питання підвищення й розвитку професійної компетентності вчителів загальноосвітніх шкіл.

Зазначимо, сучасній школі, як ніколи, потрібна компетентність, тобто поєднання навичок, що притаманні кожному індивідууму, в якому поєднані кваліфікація, здатність працювати в групі, ініціативність, уміння приймати рішення і нести відповідальність за них. Отже, система освіти має формувати такі якості майбутнього вчителя, і зокрема, вчителя технологій як: ініціативність, інноваційність, мобільність, гнучкість, динамізм і конструктивність, загалом фахівця компетентного, який відповідає вимогам сучасного ринку праці.

З метою підготовки компетентного вчителя технологій необхідно використовувати активні методи навчання та технології, що розвивають пізнавальну, комунікативну й особистісну активність студентів.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що проблемі формування професійних компетенцій присвячені дослідження таких вітчизняних та зарубіжних вчених: В. Байденка, Л. Берестова, І. Зимньої, І. Зязюна, Б. Ельконіна, Н. Кузьміної, В. Куніцина, А. Маркової, Н. Ничкало, О. Пехоти, П. Борисова, Дж. Равена, Р. Уайта, М. Хомського, А. Хуторського, С. Шишова та ін.

Мета статті: визначити й обґрунтувати педагогічні аспекти формування професійних компетенцій майбутніх учителів технологій в умовах сучасної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасній практиці широко використовується термін "компетенція". Науковці по-різному підходять до визначення поняття "компетенція":

З точки зору навчального процесу, компетенція визначається, передусім, результатом навчання: під час вивчення модуля той, хто навчається, засвоїв конкретну компетенцію, тобто конкретні знання, вміння; набув досвіду (професійних якостей) і продемонстрував при цьому наполегливість, самостійність, відповідальність (особистісні якості).

Окрім того, в навчальному процесі компетенція є інтегрованим результатом навчання (інтеграція теорії і практики, методів навчання і педагогічних технологій, навчальних дисциплін, роботодавця і навчального закладу та ін.).

З точки зору професійної діяльності на ринку праці у сучасних умовах потрібні фахівці, які здатні розв'язувати конкретні виробничі проблеми і те, які методи і прийоми будуть використовуватись у професійній діяльності (знання, вміння, досвід та ін.).

З точки зору досягнення конкурентного результату важлива не здатність використовувати знання, уміння і досвід, а рівень готовності до виконання посадових обов'язків (основних функцій). Рівень

готовності визначається системою знань, умінь, досвіду, відповідальності, самостійності, наполегливості, сукупності професійних і особистісних якостей фахівця.

Професійна компетентність, на думку В. Сластьоніна, – це інтегральна характеристика ділових та особистісних якостей спеціаліста, яка відображає не тільки рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення цілей професійної діяльності, але й соціально-моральну позицію особистості [6, с. 98].

До змісту професійних компетенцій І. Зязюн включає знання предмета, методики його викладання, педагогіки й психології та рівень розвитку професійної самосвідомості, індивідуально-типові особливості й професійно значущі якості [4, с. 34].

У зв'язку з таким підходом до розуміння професійної компетенції І. Зязюн виділяє два основних напрями його тлумачення:

- здатність людини діяти відповідно до стандартів;
- характеристики особистості, що дозволяють їй досягати певних результатів у роботі [4, с. 49].

У наведених тлумаченнях загальним є їх змістова основа: знання, які повинен мати майбутній фахівець; коло питань, в яких він повинен бути обізнаний; досвід, необхідний для успішного виконання роботи у відповідності з установленими правами, законами, статутом. У наведених тлумаченнях явно відображено когнітивний (знання) і регулятивний (повноваження, закон, статут) аспекти даного поняття.

Ефективність процесу формування професійних компетенцій майбутнього вчителя в системі ступеневої підготовки (молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр) залежатиме від повноти реалізації усіх його складових.

Умовами успішного формування професійних компетенцій є: формування світогляду та спрямованості особистості, на основі яких відбувається засвоєння студентами знань і умінь; розвиток професійних здібностей та професійно значущих рис особистості в контексті набуття педагогічного досвіду; індивідуально-диференційований підхід до студентів у навчальному процесі.

Не можна не погодитись із думками Л. Банашко, О. Севастьянова, Б. Кришук, С. Тафінцева, які конкретними шляхами формування професійних компетенцій майбутніх учителів вважають:

- включення проблематики професійно-педагогічних компетенцій до дослідницьких програм та навчальних планів підготовки спеціалістів на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях; проведення науково-теоретичних конференцій та семінарів, практично-методичних нарад з актуальних проблем формування педагогічних компетенцій;
- створення на базі кращих освітянських закладів експериментальних центрів, лабораторій для опрацювання виховних інновацій, розповсюдження передового досвіду творчих педагогічних працівників;
- корегування та узгодження змісту освіти, навчальних планів та програм з метою орієнтації на основні компоненти професійно-педагогічних компетенцій, розробка та запровадження нових курсів, що сприятимуть формуванню професійно-педагогічних компетенцій майбутніх учителів;
- науково-методичне забезпечення підготовки майбутніх учителів з урахуванням основних видів компетенцій майбутніх спеціалістів;
- створення типових програм, методичних посібників, підручників, методичних матеріалів;
- запровадження нових методик навчання та виховання з метою формування конкурентоздатного працівника освітньої галузі;
- використання засобів масової інформації з метою висвітлення кращого педагогічного досвіду;
- вивчення світового педагогічного досвіду, адаптація кращих прикладів формування педагогічних компетенцій;
- ефективне застосування інноваційних програм освітніх технологій;
- науково-методичні розробки з питань стратегії розвитку освітнього процесу, використання інноваційних форм і методів індивідуального чи групового пошуку;
- використання творчого потенціалу вчителів-практиків та науковців в удосконаленні навчально-виховного процесу [3, с. 5-6].

Реалізація цих шляхів, на нашу думку, дозволить забезпечити підготовку нової генерації вчительських кадрів, які візьмуть на себе роль провідника в процесах навчання та виховання підростаючого покоління.

До дидактичних і методичних умов формування процесу відносимо забезпечення викладання навчальної дисципліни відповідними до неї підходами, принципами, формами, засобами, методами організації навчальної діяльності студентів та діагностики її результатів.

Поряд з компетентнісним підходом, який безпосередньо спрямовує навчальний процес на результат – предметні компетенції, передбачається застосування діяльнісного, особистісно орієнтованого, аксіологічного, гуманістичного, системного, акмеологічного та інноваційного підходів. Вони діють в різних площинах, мають неоднакову мету й тому сприятимуть всебічному охопленню всіх аспектів компетентнісного навчання. Зазначені підходи мають дидактичну та методичну сутності.

Дидактична сутність розкриває:

- спрямованість на компетенції як кінцевий результат навчання;

- виховання всебічно розвинутої, гармонійної особистості;
- організація діяльності суб'єктів навчання;
- формування ціннісних орієнтацій;
- індивідуалізація та диференціація навчання;
- вивчення об'єктів з позиції сутності взаємозв'язків між їх елементами;
- використання нових ідей, способів діяльності.

Методична сутність розкриває:

- безпосереднє формування професійних компетенцій, готовності до ефективної організації внутрішніх і зовнішніх ресурсів для досягнення визначеної мети;
- формування професійних компетенцій через розвиток особистості, усвідомлення соціальної значущості професії вчителя технологій, здатність узяти на себе відповідальність за запропоновані нові методичні підходи та їх реалізацію;
- формування професійних компетенцій у процесі діяльності: знання вчителем технологій навчального предмету, уміння творчо працювати з навчальною програмою, розробляти робочу програму, а також можливості свого методичного потенціалу;
- формування ціннісно-орієнтаційної складової професійних компетенцій, усвідомлення соціальної значущості професії вчителя технологій, здатність узяти на себе відповідальність за запропоновані нові методичні підходи та їх реалізацію, прояв зв'язаності особистих інтересів з потребами конкретного учня, навчального закладу, суспільства;
- індивідуальний підхід до формування професійних компетенцій;
- процес формування професійних компетенцій і самі професійні компетенції розглядаються як цілісні складні системи; аналіз, дослідження, розвиток деякого об'єкту як цілісної, єдиної системи і є надійною методологічною основою в удосконаленні як педагогічної теорії, так і педагогічної практики;
- формування професійних компетенцій, пов'язаних з володінням новими знаннями, уміннями, навичками, технологіями.

З цими підходами тісно переплітаються дидактичні принципи, які трактують як "основні вихідні вимоги до організації навчального процесу" [5, с. 126].

Серед них ми вирізняємо такі принципи формування професійних компетенцій у майбутніх учителів технологій:

- принцип орієнтування на кінцевий результат (спрямованість навчального процесу на формування професійних компетенцій);
- принцип діяльнісного характеру навчання (передбачає оволодіння професійними компетенціями в процесі спеціально організованої діяльності);
- принцип домінуючої ролі практичних завдань і експериментальних досліджень (сприяє формуванню професійних компетенцій через набуття власного досвіду предметної навчальної діяльності);
- принцип тематичної організації навчального процесу (передбачає оволодіння професійними компетенціями в межах модулів та їх тем, визначених навчальною програмою дисципліни);
- принципи комунікативної спрямованості навчання та суб'єкт-суб'єктної взаємодії (полягають у використанні інтерактивних методів навчання – роботи в парах та в складі малих груп, що сприяє формуванню комунікативних і соціальних умінь та навичок студентів у процесі виконання ними спільних предметних завдань);
- принцип активізації студентської діяльності, спрямованої на формування професійних компетенцій;
- принцип орієнтування на місце (значення) професійних компетенцій у загальній фаховій підготовці;
- принцип урахування загальноосвітньої підготовленості студентів (передбачає констатування та аналіз початкового особистого професійного досвіду) [5, с. 126-127].

Надання пріоритетного статусу цим принципам у формуванні професійних компетенцій не заперечує підпорядкування компетентнісного навчання класичним дидактичним принципам, зокрема: науковості, наочності, зв'язку теорії з практикою, системності та послідовності, врахування індивідуальних особливостей, свідомості, системного використання педагогічного контролю та ін.

Формування професійних компетенцій передбачає застосування відповідних до навчальної дисципліни засобів навчання. До таких засобів відносять: натуральні об'єкти, засоби їх зображення, письмові описи предметів та явищ за допомогою знакових форм, мультимедійні, інформаційні програми самоосвіти, ситуативні завдання, картки-пам'ятки тощо. Пріоритет у виборі засобів навчання залежатиме від специфіки навчальної дисципліни, етапу формування професійних компетенцій, їх змісту, підготовленості студентів, мети навчальних занять та їх організаційної форми. Проте перевагу при цьому передбачено надавати засобам, які стимулюватимуть активну діяльність майбутніх учителів технологій, залучатимуть їх досвід, мають соціальне та особистісне значення.

Висновки. Безумовно, перераховані умови та шляхи не вичерпують всього різноманіття варіантів формування професійних компетенцій майбутнього вчителя технологій. Ми розглянули деякі підходи, які використовуються для визначення сутності цього педагогічного явища. Крім того, це лише один аспект проблеми підготовки компетентного спеціаліста в практиці педагогічної освіти, цілісний розгляд чого передбачає вивчення підходів до визначення цілей, відбору змісту, організації навчального процесу, відбору освітніх технологій, оцінці результатів.

Проте, вже зараз ми можемо допускати, що саме в результаті формування професійних компетенцій в контексті вище окреслених підходів педагог буде здатний забезпечити позитивні та високоефективні результати в навчанні, вихованні та розвитку учнів.

Використані джерела

1. Гушлевська І.В. Поняття професійних компетенцій у вітчизняній та зарубіжній педагогіці. *Шлях освіти*. 2004. №3. С. 22 – 24.
2. Банашко Л.В., Севастьянова О.М., Кришук Б.С., Тафінцева С.І. Концепція педагогічної компетентності майбутніх учителів у системі ступеневої підготовки спеціалістів. URL: <http://www.kgpa.km.ua> (дата звернення: 02.03.2018).
3. Педагогічна майстерність: підруч. І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; за ред. І.А. Зязюна. Київ, 1997. 349 с.
4. Педагогика: учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. Сластенин В.А. и др.; под ред. В.А. Сластенина. Москва, 2002. 576 с.
5. Сергійчук О., П. Шкира Професійна компетентність майбутнього вчителя *Підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності*: науково-теорет. зб. Вип. 1. Переяслав-Хмельницький, 2008. 254 с.
6. Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. Київ, 2003. 296 с.

Drozdenco N., Dolgorolova O.

PEDAGOGICAL ASPECTS OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCY OF FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGIES

The article describes the concept of competence under the prism of the views of domestic and foreign scientists, who note that at different stages of the activities teachers', in particular teachers of Technology's, competence is interpreted in a variety of ways.

It is determined that the conditions for the successful formation of professional competence of a number of components, such as: the formation of the worldview and orientation of the individual, on the basis of which the students master knowledge and skills; development of professional abilities and professionally significant personality traits in the context of gaining teaching experience; individually-differentiated approach to the students in the learning process. And the efficiency of the process of formation of professional competence of future teachers in the system speed training of future teachers of Technologies fully depends on the completeness of implementation of all its components.

There are suggested the milestones and possible ways of formation of professional competence of future teachers of Technologies. The following list of conditions of formation of professional competences is allocated by domestic and foreign scientists (the definition of the list of professional competencies, modern subject material resources, appropriate academic discipline, didactic and methodological support, positive psycho-pedagogical climate, subject-directed motivation and stimulation of the vigorous activity of future teachers, stages of training) and there was performed their analysis.

Formation of professional competences involves the application of the relevant academic discipline learning. Such means include: natural objects, their images, written descriptions of objects and phenomena with the help of symbolic forms, media, informational programs self-study, situational tasks, cards, memo, and so on. Priority in the choice of training aids depends on the specifics of the discipline, stage of formation of professional competences, their content, preparedness of students, the objectives of educational activities and their organizational forms. However, the preference is given to providing the funds that will stimulate the active work of future teachers of Technologies to capture their experience with social and personal value.

Key words: professional competence, higher education institution, conditions of formation, approaches, principles, tools, methods, diagnosis.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2018 р.